

Nurullayeva Günel İlham qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
gunel.nurullayeva1990@mail.ru

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN NİTQİNİN İNKİŞAFINDA ƏTRAF ALƏMLƏ TANIŞLIQ MƏŞĞƏLƏLƏRİNİN ROLU

Açar sözlər: nitq, təbiətlə tanışlıq, ətraf aləm, nitq ünsiyyəti, diksiya, intonasiya

Key words: Introduction speech, nature, environment, speech communication, enunciation, intonation

Ключевые слова: Речь, знакомство с природой, окружающий мир, речевое общение, дикция, интонация

Təhsil sistemimizin demokratik əsaslar üzərində qurulduğu müasir dövrdə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin əsas vəzifəsi uşaqları hərtərəfli inkişaf etmiş bir şəxsiyyət kimi yetişdirməkdir. Bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün isə əvvəla uşaqlarda ana dilinə məhəbbət oyatmaq, onun zənginliyindən istifadə etmək, öz fikrini aydın, obrazlı və rəhbərli şəkildə ifadə etməyi öyrətmək lazımdır. Təbii ki, bütün bunlar nitqin inkişafı ilə bağlıdır. Uşaqların gözəl, aydın rəhbərli nitqə yiyələnməsi məktəbəqədər təhsil müəssisələrində nitq inkişafı üzrə təşkil edilmiş məşğələlərdə öz həllini tapır.

Nitq insanların həyatında ən vacib amillərdən biridir. İnsanlar ilk növbədə, nitqin köməyi ilə ünsiyyət saxlayır. Bir – birini başa düşür, öz arzularını, hisslərini ifadə edirlər. Nitq elə bir güclü vasitədir ki, bununla insanlar bir – birlərinə təsir göstərməyi bacarırlar. Söz adamları əməyə, qəhrəmanlığa, sülhə çağırır. Pis əməllərdən çəkindirir, ağladır, sevindirir, güldürür, onlarda yaşamağa səmərəli fəaliyyət göstərməyə inam yaradır.

Uşaq dil açdığı gündən onun nitqinin inkişaf etdirilməsi üzərində ciddi iş gedir. Bu işin ən əhəmiyyət kəsb etdiyi yer isə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin məktəbəhazırlıq qruplarıdır. Bu dövrdə şifahi nitqdəki nöqsanların aradan qaldırılması, nitqin təmizliyi, səlsitliyi, rəvanlığı, səlistliyi, rəhbərliyi üzrə xüsusi məşğələlərdə müntəzəm məşqlər aparılır, uşağın ədəbi dilə yiyələnməsi sürətlənir. Təbii ki, bütün bunlarda nitq inkişafı məşğələsi təlimin əsas təşkilat forması olmaqla uşaqlara bilik, bacarıq və vərdislər aşılamaqla onların nitqini formalaşdırır, inkişaf etdirib təkmilləşdirir. Əlbəttə nitq inkişafı məşğələlərinin yüksək səmərə verməsi həm də onun düzgün təşkil edilməsindən asılıdır.

Müntəzəm aparılan nitq inkişafı məşğələləri uşaqlarda zehni əməyə maraq formalaşdırmaqla yanaşı, onlarda əxlaqi – iradi, estetik keyfiyyətlərin təşəkkülünə şərait yaradır. Ən əsas sözlərin gözəlliyini aşılamaqla uşaqlarda dilimizə məhəbbət hissi oyadır.

Nitq inkişafı üzrə məşğələlər onun sahələri ilə (səs mədəniyyəti, lüğət işi, rəhbərli nitqin inkişafı, nitqin qrammatik quruluşu və s.) üzrə ayrı – ayrılıqda deyil, kompleks şəkildə aparılır. Məşğələnin hər mərhələsində (giriş, əsas, yekun) məşğələnin məqsədinə uyğun olaraq metod və priyomlardan istifadə olunur. Nitq inkişafı məşğələlərinin təşkilində didaktikanın əsas prinsipləri yeni təlim metodları və pedaqoji texnologiyaların tətbiqi nəzərə alınır.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində keçirilən nitq inkişafı məşğələsi prosesində təlim və tərbiyənin vəhdəti həyata keçirilir. Məşğələlərdə təlim işi uşaqlardan ciddi fiziki və əqli gərginlik tələb edir ki, bu da uşağın şəxsi fəallığı ilə həyata keçirilir. Onlar çalışırlar ki, öz fəaliyyətlərində müəyyən nəticə əldə etsinlər. Bütün bunları nəzərə alaraq, uşaqların təlim yükünün müəyyən edilməsində ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində nitq inkişafı məşğələləri müasir dövrün tələblərinə əsasən qurulur və bu tələblər aşağıdakılardır.

- Nitq inkişafı məşğələsində yüksək təlim, inkişaf və tərbiyə səmərəsi əldə edilməlidir.
- Məşğələdə təlim, tərbiyə və inkişaf vəzifələri vəhdətdə həyata keçirilməli, real nəticələr əldə edilməlidir.
- Nitq inkişafı məşğələsində təlim materialının optimal məzmunu müəyyən edilməlidir. Tərbiyəçi məşğələnin qarşısında duran məqsəd və vəzifələrdən, uşaqların hazırlıq səviyyəsindən çıxış edərək öyrənilən materialın həcmi, çətinlik dərəcəsini, başlıca məsələlərini və məşğələ zamanı məzmununun mənimsənilməsinə nail olmalıdır.
- Nitq inkişafı məşğələsində səmərəli metodik variant seçilib tətbiq edilməlidir. Məşğələnin məqsəd və məzmununa, uşaqların dərk etmə fəaliyyətinə müvafiq olaraq fəal təlim metodları müəyyənləşir. Məşğələ o zaman səmərəli olur ki, tərbiyəçi biliyi hazır şəkildə təqdim etməsin, uşaqları fəal axtarışlara cəlb etsin, onlara müstəqil fikirlərini söyləməyə imkan versin.

- Nitq inkişafı məşğələsində əlverişli psixoloji iqlim, müsbət emosional vəziyyət yaradılmalıdır. Məşğələnin səmərəsi onun emosional mühiti ilə sıx bağlıdır, mənfi emosiyalar (qorxu, kədər və s.) şəraitində keçirilən təlim məşğələsi cansıxıcı, yorucu olur. Məşğələ zamanı tərbiyəçi və uşaqlar arasında qarşılıqlı hörmət, inam, xoş əhval – ruhiyyə, müsbət zehni hisslər olmalıdır.
- Nitq inkişafı məşğələləri uşaqların nitqini inkişaf etdirməklə, dərk etmə fəaliyyətlərinin və zehni əməyə marağının inkişafına kömək edir. Bütün bunlar uşaqların məktəbdə müvəffəqiyyətlə təhsil almalarına şərait yaradır.

Nitqi inkişaf etdirmək gündəlik həyat üçün çox əhəmiyyətlidir. Nitqin inkişaf etdirilməsi, həmçinin uşaqların ətraf aləm haqqında biliklərinin inkişaf etdirilməsi üçün əhəmiyyətli bünövrə təşkil edir.

Ətraf aləmlə tanışlıq məşğələsi uşaqların dünyagörüşünü genişləndirir, nitq və təfəkkürünü inkişaf etdirir. Kiçik yaşlı uşaqlar Dövlət rəmzlərimizi, Prezidentimizi, Vətənimizi, dilimizi, dinimizi, düşmənlərimizi, mədəniyyətimizi, Milli Ordumuzu tanımalıdır. Təbiətimizin gözəlliklərini duymalıdır. İlin fəsillərə bölündüyünü hər fəslin öz əlamətləri olduğunu, əldə etdiyimiz nailiyyətlər bizim xalqımızın alın təri, zəhməti olduğunu, ədəbi dilimizin zənginliklərini, nəqliyyat vasitələrini, həmsərhəd olduğumuz ölkələri, paytaxtımızı, Milli qəhrəmanlarımızı, tarixi günlərimizi, iqlimimizi, şəhər və kəndlərimizi, mədəniyyətimizi məhz bu məşğələlər vasitəsi ilə geniş biliklər əldə edir.

Uşaqları ətraf aləm haqqında həqiqi elmi biliklərlə silahlandırmaq, onlarda düzgün elmi dünyagörüşü, saf və tam əqidəni yaratmaq tərbiyə işinin əsasını təşkil edir. Ətraf aləm haqqında geniş biliklərə yiyələndikcə onların lüğət ehtiyatı artır, artıq öyrəndikləri yeni biliklər hesabına yaşıdları və yaşlılarla dialoq qurur, şəkil üzrə hekayə qurub danışirlər.

Məşğələ prosesi düzgün təşkil olunarsa uşaqlar ətraf aləm haqqında geniş biliklər əldə edər, respublikamızın təbii sərvətlərini – neft, qaz, faydalı filiz yataqları, doğma təbiəti, əlverişli coğrafi mühiti, iqlimi, ictimai və təbii hadisələri haqqında geniş biliklər əldə edir, onun dünyagörüşü formalaşır. Bununla uşaqlar fəsilləri, meyvə - tərəvəzi, heyvanları, bitkiləri bir – birindən fərqləndirməyi bacarır, mühakimə yürüdür, cisim və hadisələrin hər birinə qayğılı münasibət göstərir, onları qoruyur. Nəticədə uşaqların lüğət ehtiyatı zənginləşir, dialoji və monoloji nitqləri inkişaf edir. Uşaqlar sərbəst, aydın, rəvan rabitəli nitqə yiyələnirlər.

Ədəbiyyat:

1. Həsənov A. - Məktəbəqədər pedaqogika "Nasir" nəşriyyatı Bakı -2011
2. Y.Ş.Kərimov – Məktəbəqədər yaşlı uşaqların nitq inkişafının metodikası, Bakı – 2009
3. Mursaqulova R., Əliyeva Ş. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətlə tanış edilməsi metodikası. Bakı ADPU.2009

Role of acquaintance workshops in the development of speech of preschool children

Summary

In this article, the word phonetic, lexical and grammatical norms of our language in accordance with the introduction of the outside world, influence the development of mental processes are talking about children using its influence in the development of the child speech communication with the outside world,. The author notes that plays an important role in formation of independent communications each process occurring outside a speech in children.

Роль занятий окружающая среда в развитии речи у детей дошкольного возраста

Резюме

В этой статье связной речи в развитии нашего языка, лексических, фонетических и грамматических от использования психических процессов, происходящих в окружающей среде. Совместное о том, что каждый процесс играет большую роль в формировании независимой связной речи у детей к развитию детей от знакомства с окружающим миром в соответствии с нормами окружающего мира, влиянии детей.

Rəyçi: dos. Z.Zeynalova